

DUAL TA'LIMNI TASHKIL QILISHDA XORIJIY DAVLATLAR TAJRIBALARI

Ibragimova Muhayyo Erkinovna

Toshkent viloyati Bo'ka tuman politexnikumi
"Traktor va qishloq xo'jaligi agregatlari tuzilishi"
fani oliy toifali o'qituvchisi.

Annotatsiya: Ushbu maqolada dual ta'limning mazmun-mohiyati, uning xorijiy mamlakatlarda qo'llanish tajribalari hamda O'zbekistonda tizimni joriy etishning dolzarb jihatlarini ilmiy tahlil qilinadi. Germaniya, Shveytsariya, Avstriya, Janubiy Koreya, Xitoy va Turkiya kabi rivojlangan davlatlardagi dual ta'lim modeli o'rganilib, ularning ijtimoiy-iqtisodiy samaradorligi yoritiladi. Shuningdek, O'zbekistonda dual ta'limni rivojlantirish bo'yicha taklif va tavsiyalar ishlab chiqilgan. Tadqiqot natijalari dual ta'limning mehnat bozoridagi malakali kadrlar tanqisini bartaraf etish va ta'lim bilan ishlab chiqarish integratsiyasini kuchaytirishdagi o'rnini ko'rsatadi.

Kalit so'zlar: dual ta'lim, kasbiy ta'lim, mehnat bozori, amaliyot, kadrlar tayyorlash, korxona-ta'lim hamkorligi, Germaniya tajribasi, Shveytsariya modeli.

KIRISH

Zamonaviy mehnat bozorida malakali kadrlar tayyorlash jarayonida ta'lim va ishlab chiqarishning integratsiyasi muhim ahamiyatga ega. Shu nuqtayi nazardan dual ta'lim modeli dunyoning ko'plab rivojlangan davlatlarida yuqori samaradorlikka ega tizim sifatida e'tirof etilmoqda. Dual ta'lim nazariy bilimlar bilan amaliy ko'nikmalarni uyg'unlashtiradi, o'quvchilarni real ishlab chiqarish jarayoniga jalb etadi hamda korxonalarga o'zlariga kerak bo'lgan kadrlarni tayyorlash imkonini beradi. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining kasb-hunar ta'limini modernizatsiya qilishga qaratilgan farmon va qarorlari dual ta'limni bosqichma-bosqich joriy etishni taqozo etmoqda. Buning uchun esa, avvalo, xorijiy davlatlarning tajribalarini chuqur o'rganish muhim.

DUAL TA'LIM TUSHUNCHASI VA UNING AFZALLIKLARI

Dual ta'lim — bu ta'lim jarayonining bir qismi o'quv muassasasida, ikkinchi qismi esa korxona yoki tashkilotda amaliyot ko'rinishida olib boriladigan o'quv tizimidir. Uning asosiy afzalliklari quyidagilardan iborat:

1. Nazariya va amaliyotning uyg'unligi.
2. Ishlab chiqarishga tayyor mutaxassislar tayyorlanadi.
3. O'quvchilar o'qish jarayonidayoq mehnat haqi olishi mumkin.
4. Korxonalarga zarur kadrlar bilan ta'minlash imkoniyati yaratiladi.
5. Ta'lim sifati bo'yicha korxonalar ishtiroki kuchayadi.

DUAL TA'LIMNI TASHKIL QILISHDA XORIJIY DAVLATLAR
TAJIRIBASI1. Germaniya dual ta'lim tizimi

Germaniya dual ta'limning klassik modeli hisoblanadi. Bu tizim 1969-yildagi Kasbiy ta'lim to'g'risidagi qonunga asoslanadi.

Tizimning asosiy xususiyatlari:

O'quvchi haftasining 3–4 kuni korxonada, 1–2 kuni kasb maktabida tahsil oladi.

O'quvchilar korxona bilan shartnoma asosida amaliyot o'tashadi va maosh oladilar.

Korxonalar kasbiy ta'lim xarajatlarining katta qismini moliyalashtiradi.

Malaka baholashni davlat emas, mustaqil palatalar (Handwerkskammer) amalga oshiradi. Bu model korxona va ta'lim muassasasi o'rtasidagi uzviy bog'liqligi bilan ajralib turadi.

Shveytsariya tajribasi

Shveytsariya dual ta'lim modeli Yevropadagi eng samaralilaridan biri hisoblanadi.

Xususiyatlari: Mamlakatdagi o'rta maktab bitiruvchilarining 70% dan ortig'i dual ta'limni tanlaydi. O'quvchilar 15 yoshdan boshlab korxonalarda real ish jarayonlariga jalb qilinadi. Ta'lim xarajatlarining katta qismi ish beruvchilar tomonidan qoplanadi. O'qishni tugatganlarning 90%i birinchi yilda ish bilan ta'minlanadi.

Avstriya dual ta'limi

Avstriyada dual ta'lim Germaniya modeliga juda o'xshash bo'lsa-da, ta'lim jarayonida davlat nazorati kuchliroq. Avstriya modelining o'ziga xos jihatlari: Ta'limning 80% amaliyotdan iborat. Har bir o'quvchi korxonada ustoz biriktiriladi. Korxonalar ta'limga investitsiya kiritganda soliq imtiyozlari oladi.

Janubiy Koreya tajribasi

Janubiy Koreya dual ta'lim tizimini 2010-yillarda faol rivojlantira boshladi. Tizim texnologik yo'nalishlarga ixtisoslashgan.

Asosiy jihatlari:

Korxona va texnikumlar o'rtasida strategik hamkorlik kuchli. O'quvchilarning amaliyoti asosan robototexnika, IT va elektrotexnika yo'nalishlarida olib boriladi. Bitiruvchilarni ishga olish bo'yicha korxonalar o'rtasida raqobat mavjud.

Xitoy dual ta'limi

Xitoyda dual ta'lim sanoat rivoji bilan chambarchas bog'liq.

Tizim xususiyatlari: "Mak- zavod — kollej — innovatsion markaz" zanjiri asosida ishlaydi. Yirik sanoat zonalarida ta'lim markazlari tashkil etilgan. Dual ta'lim IT, energetika, avtomobilsozlik sohalarida keng rivojlangan.

Turkiya tajribasi Turkiya dual ta'lim tizimini kasb-hunar maktablarida keng qo'llab keladi. Xususiyatlari: O'quvchilar haftasiga 3 kun amaliyot o'tashadi. Korxonalar ta'lim jarayonini moliyalashtiradi va o'quvchilarga stipendiya to'laydi. "Meslek Lisesi" tizimi kasbiy ta'limning tayanch qismidir.

О'ZBEKISTONDA DUAL TA'LIMNI JORIY ETISH HOLATI

O'zbekistonning kasbiy ta'lim tizimi bosqichma-bosqich dual modelga o'tkazilmoqda. 2021–2025 yillarga mo'ljallangan dasturlarda: ta'limning amaliy qismini oshirish, korxonalar bilan hamkorlikni mustahkamlash, o'quv-ishlab chiqarish klasterlarini yaratish, kabi vazifalar belgilangan. Joriy etishdagi muammolar:

- Ko'plab korxonalarda o'quvchilarga mo'ljallangan infratuzilmaning yetishmasligi.
- O'quv dasturlarining ishlab chiqarish talablari bilan to'liq uyg'unlashmaganligi.
- Korxonalarning ta'lim jarayonida ishtiroki yetarli emasligi.

-Ustozlar institutini rivojlantirishga ehtiyoj.

Xorijiy tajriba asosida O'zbekistonda dual ta'limni rivojlantirish bo'yicha takliflar

-Korxona–ta'lim muassasasi hamkorligini qonuniy mustahkamlash.

-Germaniya tajribasiga o'xshash ustoz (mentor) institutini joriy etish.

-Korxonalarga soliq imtiyozlari va grantlar taqdim etish.

-O'quv dasturlarini ishlab chiqarish standartlariga moslashtirish.

-O'quvchilarga amaliyot davomida maosh to'lash tizimini kengaytirish.

-O'quv-istirohat zonalari, laboratoriyalar va raqamli texnologiyalar bilan jihozlash.

-Ta'limni monitoring qilishda mustaqil palatalar (Germaniya tajribasi) ishtirokini kengaytirish.

XULOSA

Xorijiy davlatlar tajribasi shuni ko'rsatadiki, dual ta'lim tizimi malakali kadrlar tayyorlashning eng samarali mexanizmlaridan biridir. Ushbu tizim nafaqat ta'lim sifati, balki ishlab chiqarish samaradorligi va iqtisodiy o'sishga ham bevosita ta'sir ko'rsatadi. O'zbekistonning dual ta'limni joriy etish bo'yicha olib borayotgan islohotlari mamlakat mehnat bozorini raqobatbardosh, zamonaviy bilim va ko'nikmalarga ega kadrlar bilan ta'minlashda muhim o'rin tutadi. Xorijiy tajribalarni chuqur o'rganish va milliy sharoitga mos holda tatbiq etish esa tizim samaradorligini yanada oshirishga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Bundesministerium für Bildung und Forschung (BMBF). Dual Vocational Training in Germany. Berlin, 2020.
2. Swiss Federal Institute for Vocational Education and Training (SFIVET). Vocational Education in Switzerland. Bern, 2019.
3. OECD Reports. Skills and Jobs for the Future: VET Systems. Paris, 2021.
4. Republic of Korea Ministry of Education. Work-Study Dual System. Seoul, 2018.
5. "Xitoyda kasbiy ta'limni modernizatsiya qilish strategiyasi", Pekin, 2020.

6. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining PF-6108-son farmoni, 2020-yil.

7. Oliy va o‘rta maxsus ta’lim vazirligi ma’lumotlari, 2023.